

ADATTÁR.

HORVÁT ISTVÁN MINDENNAPIJA.

(Nyolczadik közlemény.)

Martius.

1. Napa. Olvasni kezdettem Herdernek illy tzmű munkáját: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit von Johann Gottfried Herder. Ester Theil. Riga und Leipzig. 1785. — Négy részből áll e' munka. Még eddig senkitől sem olvashattam ezen könyveket, meg szerettem most hasznos voltokért. Jenisch könyvei, melyeket már ezelőtt is régen olvastam Ferenczi János barátomtól, ujjabbak ugyan a' tárgyra nézve, de lehet mégis sokat tanulni ezekből is. Versegi több ízben rebesgeti Herdert, pedig nem sok hasznát vette. Ellenben Jenischről, kit néhol szóról szóra ki írt, semmit sem látszik tudnia. Legyen akár hogy a dolog, én tsak azért is szorgalmasan olvasok efféléket, mivel szép ilyeneket a' Magyar tsinosodásra alkalmaztatni. Én akármi jót olvasok, azt mindenkor a' Magyar Nemzet javáért forgatom, hogy üdövel élő nyelven hasonlókat készíthessek olyan Hazafi társaimnak számokra, kik idegen nyelveken iratott munkákat olvasásra épen nem érkeznek. Édes foglalatosság a' köz boldogságra ügyelni, 's a' közönség javát elősegíteni hervadhatatlan ditsóság, mellyben részesülni tsak az nem iparkodik, kit a' köz jó nevezet semmi buzgóságra föl nem indíthat. Voltam sokáig Révai és Trézsi társoságában.

2. A' templomi foglalatosság után olvastam ismét Herder könyveit. Délután sétáltam Markovits és Ferentzi barátaimmal. El válván Tőlok által mentem Virág Benedekhez, 's vele beszélgettem késő estvéig. Ekkor Trézsimhöz mentem egy kurta meglátogatás kedvéért.

3. Vitkovits Miskám által jövén hozzám közlőtte velem Dalát, mellyet ösztönözésemmre írt Tek. Kovatsits Márton úr nejeről. Kért, hogy együtt botsátanók sajtó alá versünket: ezt neki meg nem ígérhettem, mert az enyémmel semmi módon meg nem elégedhetem. Dél után olvasnom adta Ferentzi János barátom e' tzmű könyvet: Winke über das Verhältnisz der intellektuellen und der verfeinernden Kultur zur sittlichen. Von J. Salat Doktor der Philosophie. München. 1802. bey Josef Lentner. Olvasni fogom e könyvet, mihelest Herdert által fogom olvasni. Ma

sokat beszéltem Dugonitsal és Schedius Lajossal: beszédünk a' Magyar Litteraturát tárgyoza.

4.—5.—6.—7.—8.—9.—10.— Részszerént Herder könyveit olvastam, részént a' nyakamra jövő ki kérdésre készültem. Utálatos előttem ez a' gyermekhöz illő szokás, kivált ha azt a' Tanítók nem tudom mi nagy dolognak tartják. Irtoztam, midőn 8-dikán ezen szavak közt vált el Tőlünk mind Mészáros, mind Petratsovits Tanítónk a' Törvénynek IV-dik esztendejében: »tanuljanak az urak szorgalmatosan, hogy jó classifikáziót nyerhessenek, mert én keményen fogok exáminálni.« — Ha mi is ilyen gyáva ösztönből szeretünk tanulni, nem sokat használunk utóbb a' Hazának, mellyről tsak az tud illendőképén gondolkodni, ki már ifjúságában nemes czélből, 's fölséges eltökélésből tanul. A' classificatio tsak a' kisdedeknél lehet alkalmas ösztön, noha még ezekre nézve is kérdés, vallyon több kárt, vagy hasznot hajt-e? Az érett eszű előtt alávaló foglalatosság, hiábavaló és unalmas dolog e' féle gyöngeségeket kermegni.

11. Ma tíz óra tájban rám jöve a' sor, és kikérdeztem mind a' két Tanítóimtól a' Dékánnak, Markovits Mátyás Királyi Tanácsos úrnak előlülése alatt. A' Politikus a' Nevelésről, és a' polgári birtokoknak mértékökről, a' Statistikus pedig a' Római hitnek országunkba való behozatásáról, 's annak Eszközleíról kérdezett. Szóllottam volna Tanítóimnak irataikon kívül eleget a' kérdésekre, ha a' dolog a' klassifikatio kedvéért nem történt volna. Most semmi közöm nem lévén a' gyermeki tsetsével, ide írom rövideden a' Statistikus föltételéről való vélekedésemet, mivel a' Politikus kérdéseiről már a' mult 1805-dik esztendei Mindennapimban értekeztem rövideden annyira, a' mennyire az akkori alkalmatosság megkívánta. Előre följegyzem pedig, hogy élek azokkal a' miket a' derék tudományú Schwartz Godofréd okosan fölhoz; a' miket pedig gyöngékek látok, azokat szántsándékkal el mellőzöm, hogy haszontalanságokra a' drága időt el ne tékozoljam. Egy krajtzárt sem ad ugyan, a' mit sokan felelnek e' kérdésre, az egész vetekedés a' konyhára, de az éheseknek mit használ az egész világ története is? *(Itt következik: A' napkeleti anyaszentegyház térítette meg a' Krisztus hitére legelőször a' Magyar Nemzetet — cz. dolgozat.)*

Május.

1. Napa. — Reggel, oskola nem lévén, a' Fő oskola könyvtárában olvasgattam. Délután nálom volt Ferentzi és Vitkovits. Estve Ferentzivel Teátromban valék.

2. Tíz órakor hozzám jött Vitkovits, és hozott Kovatsits Mártontól hozzám néhány nyomtatványokat verseinkből, mellyeket a' Tudós feleségének részbe vésetett képéről irtunk. Én az enyimet sajtó alá botosítani nem akartam, Vitkovits Mihály és Ferentzi János barátim onszolásai nyerték ki sokára kezeim közül: számoljanak helettem e' két ifjú polgárok, mert én ugyan enen munkámmal épen meg nem elégszem. Könnyen folynak verseim, de nintsen bennök gondolat, lélek, velő. Vitkovics Alkaikumaival sem elégszem meg teljesen: miképpen is lehet illy silány tárgyról érzékeny verseket készíteni? Egri Vidényi Józsefnek köl-

teményével (e' Vidényi Vitkovits Mihály igazán) leg jobban meg elégszem a többi között: de helben nem hagyhatom benne a' Mottót, mely az én versemből való. Azonkívül, hogy igen keveset illik ide versemnek értelme, mi szükség volt Verseimből mottót választani? Én ifjú is vagyok, nyomorult költő is vagyok. Tudnám hogyan köllene verseket írnom, de nintsen rá alkalmas természetem. Ha Vitkovits nem ösztönözött volna, én eddig sem írtam volna verseket, mert a' melyeket Magyar nyelvem tanultomban készítettem, azok tsak oskolai gyakorlások, nem pedig költemények.

3. Őszve akadván Tek. Tudós Kovatsits Márton úrral, sokáig beszélgettem vele a' Magyar régi Történetíróknak ki adatásokról. Nem sokat segíthetek rajta még mostanában: nyakomon ülnek más köteleiségeim. Sürget Révai napról-napra, hogy végezném el Versegi ellen kezdettem könyvemet: üdeje valóban, hogy egyszer végét szakaszszam súlyos munkámnak.

4—14. E napokban dolgoztam folyvást, és olvasgattam. Néha-néha meglátogattam Virágot, Kultsárt, Horányit, Dugonitsot. Révainál és Trézsinél mindennap estvefelé ki pihenés kedvéért meg jelentem. Foglalatosságaim nem engednek annyi üdőt, hogy hosszú ki terjedéssel írjak e' mindennapi könyvembe. Volna elég írni való mindennapra: de ki győzi az írást minduntalan. Ki pótlom más alkalmatossággal, a' mit most el mulatok.

15. Tíz óra után meg keresett Veszprémből Tek. Tudos Takáts József úr, 's velem sokáig beszélgetett a' Magyar nyelvről. Mutattam neki a' mi szobámban mutatni való. Délután kerestem szállásán kétszer is de hon nem találhattam. Nagyon szánom ezt, mert holnap reggel hajnalban elutazni akar, s' így ötöt többé szálásán viszontag meg nem tisztölhetem. Estve Teátromba valék szokás szerint Ferentzivel, mikor Trézsimtől el mentem. Voltam ma Virágnál és Kultsárnál is.

16. Hét óra után köszönteni mentem Imre úrfimmal és Potyondival Nagyságos Ürményi János királyi Tanátsos Urat, és Markovits-Nepomuk barátomat. Nem sokára vissza tértünk, 's oskolába mentünk régi köteleesség szerént. Délután sokáig beszélgettem Révaival. Estve felé Trézsinél valék.

17—23. Törvénykedtem pörömben egynéhány napokig, 's nálam volt Sexárdi Horvát János Bátyám.

24. Válba utaztam Szüts István, Schedius Lajos, Stipsits Emánuel és Tomtsányi Ádám Tanítóknak társaságokban. Örömmel fogadott bennünket Ürményi Anna Kegyelmes Asszonyunk, vigak voltunk vatsora után.

25. Megjelentünk ma prédikázióra a' mezőváros templomába: azt Köhegyi Pelágus kapuczinus mondotta. Ékesítette eleget magyarságát: de nem sokat ért az egész szent beszéde. A' nyomorult Prometheust mindég Promóteusnak kiabálta tudatlanságból. Minek köll a' pórságnak Prometheust emlegetni?

26. Ma is áhíthatoskodás napa volt. Délután meglátogattak bennünket Tordatsról a' Nagy Ignáts magzati Elek és Aloysia. Vigan töltöttem az üdőt kedves Elekemmel.

27. Hajnalban ki vitettük magunkat Vál határának azon részére, melyet most Sveitzeriának hívnak a' tehén neveléstől. Itt az erdőben Karolina kisasszonyunk és Ürményi Makszimiliánénak kellemetes mulatós társaságokban jádszattunk és vigadoztunk. Tizenegy óraker vissza hajtottunk a' kies és nefelejtses erdőből. Hon lévén Karolina kisasszony kérésére Barátságos könyvébe emlékeztető irásokat és szavakat írtanak Szűts István, Schedius Lajos, Stipsits Emánuel, Tomtsányi Ádám. Én utokon e' *vallástételt* iktattam a könyvbe?

Egy férfi szívnek gyöngesége
Bár tudosan rejtetik;
A szép nem bájos Istensége
Körül meg ösmértetik.

Titkoljuk bár gyávaságunkat,
Mikor keblünk lángadoz;
Látja a' Szép gyarlóságunkat,
Mellytől vérünk gyűladoz.

Délután haza indultunk. Utunkban Stipsits, Tomtsányi, Somsits Pongrátz és Ürményi Imrém földöntettek. Imre a' kezét nagyon meg ütötte; Somsitsnak óra daganatot nyert: a' többiek épen maradtak. Nyoltz óraker Pestre érvén tüstént meg látogattam Trézsimet, és József ötsémet.

28. Hozzám küldötte ajándékban Tekintetes Tudós Miller Jakab úr Pavonits által illy tzmű új könyvét: »Versuch patriotischer Vorschläge zur Aufnahme der Ungarischen Sprache, von Jac. Ferdin. von Miller. Pesth, 1806. Olvastam ezen munkáját még kézírásban. Sok jó vagyon benne, bár gyalázzák is némelyek. A tzel, melyet maga elejébe helhez tetett a' szerző, jó formán el érte: nem vala szándéka sem Gramatikázni, sem mélyen okoskodni, Ha itt 's ott hibás vélekedések jőnek is elő, semmi sem az: a' felelők közül egy sem ment az illyen hibától. A' Magyar nyelv alkotmányának ösmérete nélkül meg nem lehetett a' jutalom kérdésekre felelni: pedig ki ösméri azt eddig úgy, a' mint ösmérni köll? Helesen tette ítéletem szerint Miller úr, hogy a dolgot másik feléről rántotta elő. Abban már valamennyi felelő hibázott, hogy leginkább a' nyelv terjesztést vette kiki tárgyául. A' vad századokban a' Latán nyelv egész Európát ellepte és mégis mikor volt, mint e'kor, nyomorultabb, 's alábbvaló a' Latánság? De ezekről más alkalmatossággal talán bővebben és fontosabban szólhatunk. — — — Délután meg köszöntem az ajándékot szerzőjének. Estve kedves Trézsim ölébe siettem.

29. Halván kedves Vitkovits Miskámnak betegeskedését, meg látogattam őt Budán, hol hideglelésben sinlődik. Bátorítottam, 's ajánlottam az egészségére való gondos vigyázatot. Beszélette hogy Pünkösd üdnepén Püspökével születésem helén volt Székes Fehérvárott. Tőle Virághoz mentem. Estve Trézsimel beszélgettem, míg Teátromba nem mentem.

30—31. Irtam és olvastam sokat.

Junius.

1. Napa. Sokáig voltam Révai Miklósnál, ki is tanátszkodott velem néhány fontos tárgyról. Ezek utóbb mind világosabbak lehetnek, ha egyszer el sül a' puska. Ma ismét meg látogattam Vitkovits Miskámat: ő most is betegeskedik. Gyötri még a hideg: de egy kevés üdő mulva reménylem, fölgyógyúl. Ha ez meg fog történni, meg esik pedig kétségkívül, tudom áldozatot fog nyújtani Kedves Társam a' Múzsai Karnak, 's megengedi nem kétlem, nekem, hív barátának, hogy ministrálhassak az áldozat körül Tokaival, Válical, 's egyéb gőzös jó ízű folyamokkal. Hat hétig is hire leszen Istenfélőségünknek és buzgóságunknak. Délután irtam és olvastam. Estve felé Trézsim szeretetének áldoztam. Végre megjelentem Ferentzivel a' Theátrumban.

2. Örömmel tért haza Horvát József ötsém oskolájából, hogy el nyerte tanulótársai között az elsőséget. Az idén e' másodsor történik. Ösztönül szolgál nagy reménységű ötsémnél ezen előmeneteléből eredett öröm: én sem tagadhatom, hogy e' dolog engemet igen gyönyörködtet, azonban illyes valami haszontalan szemfény vesztést nem kívánok tőle. Ha ő tanúlván meg teszi, 's véghöz viszi kötelességét a'nak rende szerént, meg elégszem én igyekezetével, 's nem gondolok semmit az oskolai gyermekségekkel.

3. A' Pesti főiskola könyvtárában egy ujságot kerestem föl: de haszontalanná vált minden igyekezetem. Nem régiben. nyertem Tek. Schwartner Márton úrtól illy tzimű nyomtatványt; »Catalogus Librorum qui die XVI. Junii et seqq: MDCCCVI. in aedibus Bibliothecae Regiae Universitatis Pestanae, auctionis lege dividentur. Budae. (1806). Ebben olvastam a' 13-dik lapon illy tzimű könyvet: »Pelbarti (de Temesvár) Rosarii Theologici aurei Lib. III. et IV. typ. goth. Budae 1508.« Figyelmetességre ébredtem a' könyv nyomatása heléről, 's ez ösméretlen dolognak látszott előttem. Hogy e'kor Budán könyvnyomtató műhel lett volna, azt eddig nem hallottuk. Ez igazulás okáért föl kerestem a' könyvet, 's látám, hogy tudatlanság, vagy inkább vigyázatlanság szülte a' hibát a' könyvvlajstromban. A' könyvben tsak az jelentetik, hogy a' szerző végezte el Budán 1508. esztendőben e' könyvet, mellyet önönmaga Pelbárt el nem végezhetett. A' meg szerzés készült tehát 1508-dik esztendőben: nem a' könyv nyomatott ki Budán 1508-dikban. Estve Trézsimnél is, Teátrumban is valék.

4. Meglátogattam Vitkovits Mihályomat. Ő most is a hideggel bajmóódik a' nyár közepén. Jobbulása még is egészségének talán nem sokára vissza tér. Voltam tőle haza jöttömben Virág Benedeknél: dolgozik szorgalmatosan, buzgón a magyar történetekben. Délután sokat irtam.

5. Ma Úrnapijás tartatott: megjelentem reá a Fő iskola zászlója alatt. Végezte után Trézsim hazakésértem, ki díszeskedett vala az áhítatoskodó Leányzók között, ha mindjárt keveset imádkozott is. Délután egy kevesé Révaival mulattam: azután irtam sötét estvéig. E'kor ismét Trézsimhez sétáltam.

6. Hajnalkor hozzá fogtam az íráshoz, 's írtam folyvást hét óráig. E'kor be fejeztem könyvemet, melyet tavali esztendő óta készítgetek Verseginek botlásai ellen illy tzim alatt: Versegi Ferentznek meg fogyatkozott okoskodása a Tiszta Magyarországban. Nevemet homlokára ki nem teszem: a' név, melyet visel, költött név. Először, hogy természetemet jól kifejezném, Boldogréti Szerelmes Lászlónak neveztem magamat; utóbb sokaknak onszollásaikra a' Szerelmes név helett Víg szavat választottam. A' mi magát a munkát illeti, az bizonyos, hogy fáradságba került: de bizonyos az is, hogy mindannyi fáradság mellett is tsak gyermeki munka. Változó benne az uralkodó lélek, a' mint a darabokat majd víg, majd kedvetlen állapotomban készítettem. Nehéz vala nekem, Ifiúnak illy hosszú munkát szerzenem, nem tsoda, hogy a' munka alatt néha ellankadtam. A második szakasz sok új gondolatokat foglal magában: ezek talán nem lesznek megvetni valók. Még többet írtam volna a' nyelv alkotmányáról, ha Révai ezektől is el nem ijedett volna. Vettessék össze könyvemmel Révai Grammatikája: tapasztalhatni, hogy nem mind Révai találmánya, a' mit irok. Állatásaimat iparkodtam a' józan ész rendszabásai szerént elő adni 's kiváltképen igyekeztem azt meg mutatni, hogy a nyelvtilalók nem voltak Gramatikusok. Ha meg bizonyítottam állatásomat: sok hiú vélekedés el dül, 's tanulhat ezután minden Európai nemzet a' Magyar nyelvnek mennyei természetéből eleget, a' mit nyelvére alkalmaztathat. Estve Trézsvivel mulattam, kivel mulatni legkellemetesebb Gramatizálás a' Szerelmes László előtt.

7. Hozzá fogtam iskolai tíz óra után egy kellemetes munkához. Vitkovits Miskámnak készítettem, mivel beteges állapota miatt ön maga nem dolgozhatik, Esedező levelet valamellyik, 's különösen a' Győri vagy Egri, Görög nyelvet Tanító hivatalt el nyeres végett. A' barátság Istene vezérelte, hihető, író tollamat, mert alig ülék a' munkához, azonnal ki magyarázhatatlan könnyűséggel a' befejezéshez jutottam. Előszámláltam fontos okait: azok, részre hajlás nélkül szólván, méltóvá teszik őt arra, a' mit el nyerni kíván. Ha valami akadályozhatja kérését, az nem lehet egyéb Hiténél, ebben pedig föl akadni esztelen kábaság. Vallyon mit tehet ő róla, hogy ebben, 's nem más vallásban született? A' hitre nintsen szükség a Tanítószékben, hanem a tudományra, ezt pedig ki tagadja meg Vitkovits Miskámtól? Kedves Barátom Miska! lássák a' nagy urak, mit kölljön tselekedniök; mi részünkről eleget tettünk kötelességünknek. Te azt kéred a mit meg érdemlesz; én azt műveltem, a' mire hozzád viseltető forróbb szeretetem ösztönözött. Ha tőlem fügne a' dolog, én mostanában is az Isteni Nektar italra méltónak hirdetnélek, hogy vissza állván e' mennyei hörpentéstől régi előbbi ép egészségéd, pöngetnéd végső pihenésedig azon hathatós lantodat, mely a' leg magosabb egekig fölragadja a' gyöngye emberi ezüst pengésű hangokat, és halhatatlanságot osztogat a' halandó embereknek nemes indulatú tetteikre. Délután voltam Révainál. Kért, hogy néhány napok múlva vinném el könyvemet a' Censura alá. Estve Trézsvivel sétáltam a Város utszáin.